

Секція: Проблеми макроекономіки

РАФАЛЬСЬКА НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

студентка 3 курсу

Науковий керівник:

Нікитенко Д.В.

к.е.н., доцент

Національний університет водного господарства та

природокористування

м. Рівне, Україна

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

Тіньова економіка за своєю природою явище багатогранне та неоднозначне, що має об'єктивний характер і впливає на всі аспекти економічної діяльності та проникає у всі сфери людського життя. Тому природно, що наразі пильна увага економістів прикута саме до цього сектору економіки, необхідність дослідження, ідентифікації та визначення рівня якого обґрунтована тим, що неврахування чи недооцінка його обсягу призводить до серйозних помилок у визначенні макроекономічних показників, економічних і фінансових пропорцій, до тактичних і стратегічних прорахунків при прийнятті управлінських рішень на державному рівні, а відтак впливає на реалізацію економічної політики в цілому, що зумовлює необхідність пошуку шляхів детінізації економіки задля забезпечення економічного розвитку [1].

Тіньова економіка – неконтрольоване суспільством виробництво, розподіл, обмін і споживання товарно-матеріальних цінностей, тобто такі соціально-економічні взаємини між окремими громадянами, соціальними групами щодо використання діючих форм власності в корисливих

особистих і групових інтересах, які приховуються від органів державного управління і самоврядування, громадськості.

До складових тіньової економіки за версією ООН відносять «приховану», «неформальну» та «нелегальну» (підпільну) діяльність. Наведена структура тіньової економіки являє собою процес виробництва, який охоплює перший і другий блоки («прихована» і «неформальна» діяльність) і є базою для визначення масштабів тіньового сектору. Третій блок – це кримінальна, протизаконна діяльність, в межах якої відбувається лише перерозподіл раніше створеного продукту [2].

Відповідно до видів тіньової економіки можна виділити три групи її суб'єктів: тіньовики-господарники, до числа яких можна віднести суб'єктів господарювання, які змушені йти в «тінь» через те, що трансакційні витрати за існуючого інституційного середовища перевищують відповідні вигоди й доходи; наймані робітники як фізичної, так і розумової праці, дрібні, та середні державні службовці, для яких нефіксована діяльність є другорядною (неформальною) зайнятістю; кримінальні елементи тіньової економіки [3].

До чинників, які сприяють життєздатності тіньової економіки відносять: 1) неефективне державне регулювання економіки — відсутність довіри між бізнесом та державою, висока бюрократизація, недосконале інституційне та законодавче забезпечення; 2) неефективне адміністрування податків; 3) проблеми ринку праці, пов'язані з низькими економічними стимулами до офіційного працевлаштування працівників, зростанням рівня безробіття та відсутністю ефективною системою контролю та покарання за неофіційне працевлаштування та неоподаткування заробітної плати; 4) недосконале грошово-кредитне регулювання, що не відповідає реальним потребам економіки і має дефляційні або інфляційні наслідки; 5) недосконалість бюджетної системи та низький контроль за використанням бюджетних коштів; б) недосконалість судової та

правоохоронної системи; 7) загальне кримінальне середовище, що є фундаментом економічної злочинності та невіддільне від тіньової економіки [4].

Проте, тіньова економіка, як явище, має ряд і позитивних наслідків. Якщо її негативний вплив проявляється у деформації податкової системи та структури споживання, зниженні ефективності макроекономічного регулювання та деструктивному впливі на економіку, що призводить до загальної криміналізації держави та суспільства, скороченні податкових надходжень, неможливості держави забезпечити реалізацію соціально-економічних програм та гальмуванні економічного розвитку в цілому, то до позитивних рис тіньової економіки можна віднести наступні: забезпечення гнучкої системи працевлаштування населення, що, в кінцевому результаті, збільшує потік коштів в легальну економіку; великі податкові надходження від представників «тіні», спричинені нерозривним її зв'язком з офіційною економікою; можливість виживання суб'єктів тіньової економіки в часи економічної кризи.

Тіньова економіка є у всіх країнах світу, незалежно від рівня їх розвитку, різниця тільки в її обсязі. У Європі її рівень становить 18% від ВВП, хоча нормальним показником, який не шкодить державі є 10%, що об'єднують бізнес, який при легалізації просто не вижив би [5].

Для дослідження тіньового сектору економіки України необхідно проаналізувати її тенденцію, використовуючи дані Міністерства економічного розвитку та торгівлі (Рис. 1) [6].

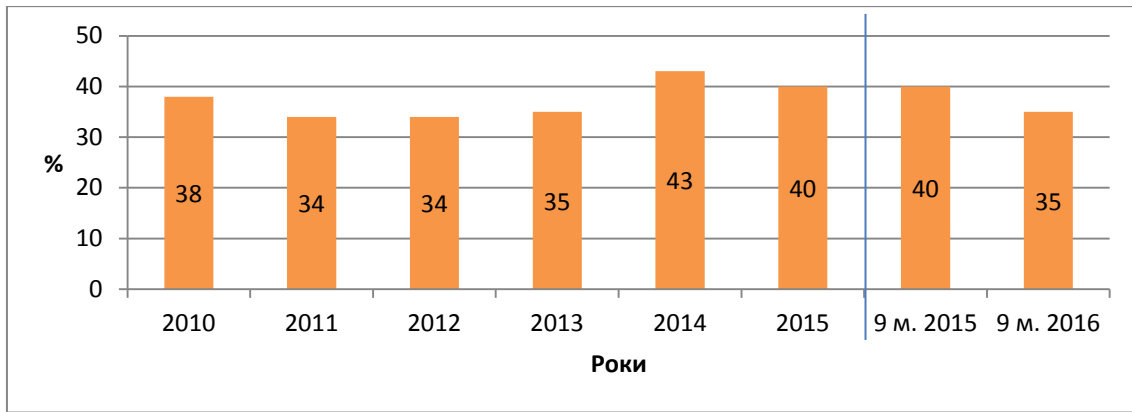

Рис. 1 - Рівень тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП)

Діаграма свідчить, що рівень тіньової економіки в Україні в рази перевищує нормальний. За даними видно, що на кінець III кварталу 2016 року він знизився до 35% рівня від ВВП. Проте, реальні цифри більші, і про них можна тільки здогадуватися, адже виявити та виміряти явище, що навмисно приховується, надзвичайно складно. Свідченням цього є і те, що навіть офіційні дані різняться між собою в залежності від методу оцінки – від 24 до 51%. Достовірно порахувати даний показник неможливо. Але у всіх методиках розглядається тенденція до скорочення сектору тіньової економіки.

Рівень тіньової економіки залежно від видів економічної діяльності дозволяє визначити галузі-лідери за присутністю в «тіні» (Рис. 2) [6].

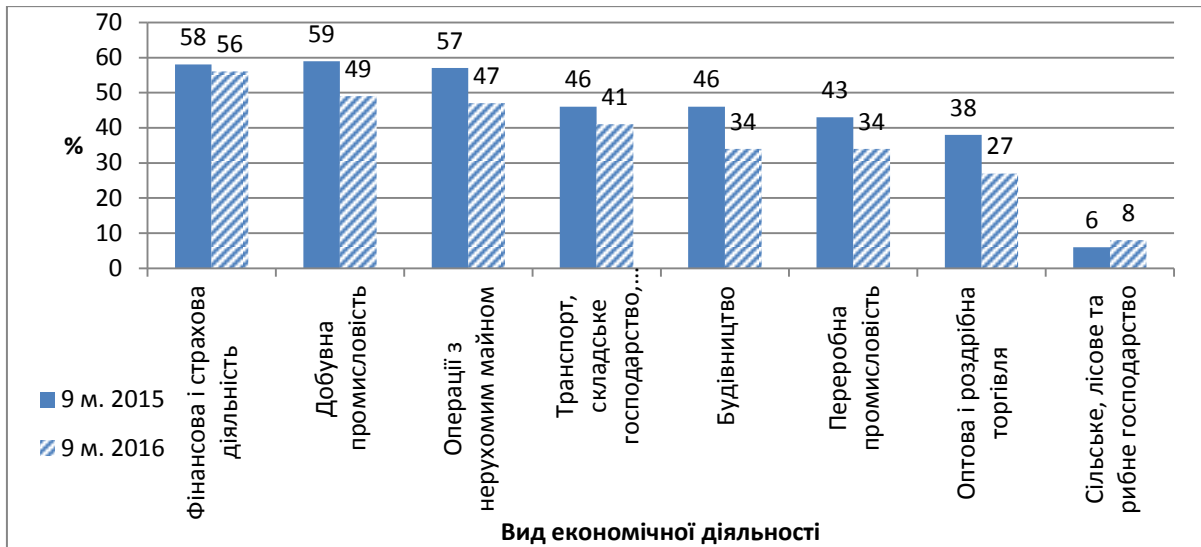

Рис. 2 – Рівень тіньової економіки за ВЕД (% від офіційного обсягу валової доданої вартості відповідного ВЕД)

Найбільший рівень тіні у фінансовій та страховій сфері – 56%, спричинений використанням даних компаній при оптимізації податків. Наступний ВЕД – добувна промисловість – 49%. Високий рівень тінізації даного ВЕД є наслідком діяльності великої кількості стихійних шахт, нелегальний видобуток бурштину та блокування спроб його легалізації. Третій великий тіньовий сектор – операції з нерухомістю – 47%.

Наразі економіка України поступово виходить з «тіні», найбільший відсоток зниження в будівництві – 12%. Проте, є і сектор, рівень тіньової діяльності в якому зріс – сільське, лісове і рибне господарство, хоча, як і раніше, більша частина даного сектору діє в офіційній економіці – 92% [5].

За даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі України детінізація економіки України у 2016 р. стала результатом:

- збереження відносної макроекономічної стабільності (зростання реального ВВП на 1,3%; зниження темпів інфляції (з 41,4% до 6,4%) і девальвації обмінного курсу (з 39,5% до 12,2%) за 9 місяців 2016 року в порівнянні з відповідним періодом 2015 року);
- поступової легалізації відносин на ринку праці внаслідок зниження ЄСВ;

- поліпшення бізнес-клімату в умовах проведення політики з дерегуляції підприємницької діяльності та підвищення ефективності державного сектору (80 місце у рейтингу Doing Business - 2017 серед 190 країн (Україна піднялася на 3 пункти));
- відновлення та формування нових міжгалузевих зв'язків в економіці країни.

Процес детінізації в Україні, як видно з проведеного аналізу, має позитивну тенденцію. Проте, він гальмується проблемами, що мають деструктивний вплив на економіку країни в цілому, а саме: великі фінансові ризики, пов'язані з отриманням кредитів від МВФ; наявність непідконтрольних державі територій та збройний конфлікт на її теренах; збереження несприятливої зовнішньоекономічної кон'юнктури. Невирішення перелічених проблем в поєднанні з необґрунтованими рішеннями владної верхівки негативно відображається на розвитку економіки України [6].

Для забезпечення стабільного економічного розвитку України необхідно скоротити до мінімуму тіньовий сектор. Результативність даного процесу залежить від спроможності держави створити безпечні та сприятливі умови, які дозволять суб'єктам господарювання нарощувати економічну активність та підвищувати результативність своєї діяльності в офіційній економіці, з дотриманням встановлених «правил гри».

Література:

1. Лейфура М.В. Основні методики оцінки рівня тіньової економіки та її динаміка в Україні / М.В. Лейфура // Економіка. Управління. Інновації. – Випуск № 2 (10), 2013.
2. Баранов С.О. Тіньова економіка: сутність, причини, соціально-економічні наслідки та шляхи подолання в Україні / С.О. Баранов // Вісник НАДУ — № 3–2015. — С. 47–54.

3. Національна економіка [текст]: навч. посіб.: / За заг. ред. Носової О. В. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 512 с.
4. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://icps.com.ua>.
5. Тіньова економіка: чому вона виникає і як допомагає економічному зростанню/ [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://news.finance.ua>.
6. Тенденції тіньової економіки в Україні у січні-вересні 2016 року / [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://me.gov.ua>.